

"CYPRUS, The Holy Island". *Icons through the Centuries. 10th-20th Century. A Millenium Celebration of the Orthodox Archdiocese of Thyateira and Great Britain. The Hellenic Centre 1 November – 17 December 2000. Published by the A.G. Leventis Foundation, Lefkosia (Nicosia) 2000, pp. 301, "ΚΥΠΡΟΣ, η Αγία Νήσος". Εικόνες δια μέσου των αιώνων. 10ος-20ος αιώνας. Εορτασμός της Χιλιετηρίδος από την Αρχιεπισκοπή Θυατείρων και Μεγάλης Βρετανίας. Ελληνικό Κέντρο Λονδίνου 1 Νοεμβρίου-17 Δεκεμβρίου 2000. Εκδότης Ίδρυμα Α. Γ. Λεβέντη, Λευκωσία 2000, σσ. 301.*

Στο πλαίσιο των εορτασμών για το έτος 2000 από τη γέννηση του Χριστού οργανώθηκε από το Ίδρυμα Αναστασίου Γ. Λεβέντη έκθεση φορητών εικόνων της Κύπρου στο Ελληνικό Κέντρο του Λονδίνου (1 Νοεμβρίου – 17 Δεκεμβρίου 2000). Η έκθεση αποτέλεσε εξαιρετικής σημασίας πολιτιστικό γεγονός, γιατί για πρώτη φορά εκτέθηκαν συγκεντρωμένοι εκτός Κύπρου ανεκτίμητοι θησαυροί της Ορθόδοξης πολιτιστικής κληρονομιάς, που απόκεινται στην Αρχιεπισκοπή, τις έδρες Επισκοπών και σε μοναστήρια της Κύπρου. Πρόκειται για μοναδικά έργα χριστιανικής τέχνης είκοσι αιώνων, μεγάλης θρησκευτικής, ιστορικής και καλλιτεχνικής αξίας. Η έκθεση με τίτλο "Κύπρος, η Αγία Νήσος" τέθηκε υπό την αιγίδα της Αρχιεπισκοπής Θυατείρων και Μεγάλης Βρετανίας του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως.

Η πραγματοποίηση και επιτυχία της έκθεσης οφείλεται όχι μόνο στον χορηγό και τα ιδρύματα που δάνεισαν τα έργα τέχνης αλλά και στο Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου και στον επιστημονικό υπεύθυνο, τον Δρα Σοφοκλή Σοφοκλέους, τον σχεδιαστή της έκθεσης Μιχαήλ Αναστασιάδη και μία πλειάδα επιστημονικών συνεργατών από το Κέντρο Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Κύπρου. Την έκθεση συνόδευσε ένας πολυτελής δίγλωσσος τόμος, στα ελληνικά και αγγλικά, με κατάλογο και έγχρωμες ολοσέλιδες φωτογραφίες των εκθεμάτων σε άρτια καλλιτεχνική εκτύπωση από τον εκδοτικό οίκο Κασσουλίδη της Λευκωσίας. Ο ανά χείρας τόμος φέρει στο εξώφυλλο την εικόνα της Θεοτόκου της Ελεημονηρίας (16ος αι.) από τη Μονή της Χρυσορροϊατίσσης, έργο ανώνυμου ζωγράφου, στον εικονογραφικό τύπο της Παναγίας της Γλυκοφιλούσας, και στο πίσω μέρος εικόνα του Αγίου Μάμαντα (τέλη του 13ου αι.), που βρίσκεται στο ναό της Παναγίας Καθολικής στο Πελένδρι.

Ο τόμος χωρίζεται σε δύο μέρη. Το πρώτο μέρος περιλαμβάνει κείμενα που

εισάγουν τον επισκέπτη της έκθεσης και τον αναγνώστη στην πνευματική ατμόσφαιρα της έκθεσης, στη σημασία της εικόνας από άποψη θεολογική και τη θέση που αυτή κατέχει στην ορθόδοξη λατρεία και παράδοση. Ο τόπος, όπου φιλοτεχνήθηκαν οι εικόνες αυτές, είναι η Κύπρος, που δέχθηκε τον χριστιανισμό από τον απόστολο Παύλο και τον μαθητή του “Κύπριον τῷ γένει” Βαρνάβα. Είναι η νήσος που προσφυώς αποκαλείται “νήσος των αγίων”, για το πλήθος των μαρτύρων και των επισκόπων που συνέβαλαν στη διάδοση και την εδραίωση του Χριστιανισμού και που αντιτάχθηκαν στις αιρέσεις και κράτησαν αλώβητη την πίστη του λαού στη διάρκεια εχθρικών επιδρομών και ξένων κατακτήσεων.

Τον τόμο προλογίζουν ο Αρχιεπίσκοπος Θυατείρων και Μεγάλης Βρετανίας κ.κ. Γρηγόριος και ο χορηγός Κωνσταντίνος Λεβέντης. Ύστερα από μία Εισαγωγή για τη σημασία και τη συμβολή των εικόνων στην ορθόδοξη λατρεία δια μέσου των αιώνων ακολουθούν τα εξής κείμενα:

1. Sophocles Sophocleous, Religious Painting in Cyprus over two Millennia – Σοφοκλής Σοφοκλέους, Η θρησκευτική ζωγραφική δύο χιλιετιών στην Κύπρο (σ. 21-40).

Ο σ. αναφέρεται αρχικά στα σπάνια κατάλοιπα ψηφιδωτών, τοιχογραφιών και φορητών εικόνων της Κύπρου που χρονολογούνται στον 6ο και 7ο αι. και από την περίοδο της βυζαντινής και αραβικής συγκυριαρχίας (β' μισό του 7ου αι. – 963/4). Στη συνέχεια παρακολουθεί τις διάφορες φάσεις της ιστορίας του νησιού και επισημαίνει τα μνημεία και τα έργα τέχνης, όπου είναι εμφανής η επίδραση της μητροπολιτικής τέχνης της Κωνσταντινούπολης στις τεχνικές και την αισθητική αντίληψη από τον 10ο αι. ως τα τέλη του 12ου αι. και κυρίως κατά την κομνηνεία περίοδο, την αλληλεπίδραση της παλαιολόγειας τεχνοτροπίας και της γοτθικής ζωγραφικής κατά την Φραγκοκρατία (1192-1489) και την Ενετοκρατία (1489-1571), αλλά και την καλλιτεχνική παραγωγή μετά την Οθωμανική κατάκτηση (1570/71) ως και τον εικοστό αιώνα. Μερικά δείγματα εικόνων ανωνύμων και επωνύμων ζωγράφων περιλαμβάνονται στην έκθεση.

2. Andreas Mitsides, The Church of Cyprus. A Historical Retrospective – Ανδρέας Μιτσίδης, Η Εκκλησία της Κύπρου. Μια ιστορική αναδρομή (σ. 41-52).

Ο σ. παρακολουθεί την ιστορία της Εκκλησίας της Κύπρου από την εποχή των Αποστόλων Παύλου, Βαρνάβα και Μάρκου, την ίδρυση των πρώτων χριστιανικών κοινοτήτων και επισκοπών, τους διωγμούς και τους αγώνες κατά των αιρέσεων. Ιδιαίτερα σημαντικός είναι ο κατάλογος των επισκόπων της Κύπρου που πήραν μέρος στις επτά Οικουμενικές Συνόδους. Με τον 8ο κανόνα της Γ' Οικουμενικής Συνόδου στην Έφεσο το 431 μ.Χ. κατοχυρώθηκε το αυτοκέφα-

λο της Εκκλησίας της Κύπρου. Η Εκκλησία της Κύπρου ανέδειξε εξέχουσες μορφές αγίων, όπως ο Επιφάνιος Σαλαμίνος, ο Επίσκοπος Τριμιθούντος Σπυρίδων ο Θαυματουργός, ο Άγιος Θεράπων κ.ά., επισκόπους που στάθηκαν δίπλα στο ποίμνιό τους κατά περίοδο των αραβικών επιδρομών, και με την μαχητική τους αντίδραση ή την ευέλικτη πολιτική τους προσπάθησαν να εξασφαλίσουν την επιβίωση του ελληνικού λαού τόσο έναντι των Λατίνων αργότερα όσο και των Οθωμανών Τούρκων. Ιδιαίτερα διαφωτιστική είναι και η σύγχρονη ιστορία και οργάνωση της Εκκλησίας της Κύπρου και η συμβολή της στον αγώνα για την ανεξαρτησία και την πνευματική ανύψωση του κλήρου και του λαού.

3. Stylianos K. Perdikis, *Hermitages and Monasteries in Cyprus* – Στυλιανός Κ. Περγίκης, *Ασκητήρια και Μονές της Κύπρου* (σ. 55-64).

Στην Κύπρο άνθησαν ο ασκητισμός και ο μοναχισμός. Σύμφωνα με την παράδοση η Αγία Ελένη ίδρυσε ναό στο όρος Όλυμπος, τη μετέπειτα γνωστή ως μονή του Σταυροβουνίου, χριστιανικοί ναοί και μονές ιδρύθηκαν στη θέση ειδωλολατρικών ναών, όπως η Αγία Μονή Πάφου που εξελίχθηκε σ' ένα από τα πιο σημαντικά κέντρα (scriptoria) αντιγραφής χειρογράφων. Εξέχουσες ασκητικές μορφές: ο Άγιος Ιλαρίων και ο Άγιος Νεόφυτος αλλά και πλειάδα επωνύμων και ανωνύμων ασκητών. Ο σ. προβαίνει σε μία πολύ ενδιαφέρουσα περιδιάβαση στις εκατοντάδες μονές και σκήτες της Μεγαλονήσου από τα πρώτα χρόνια του χριστιανισμού ως τις μέρες μας.

4. Stavros S. Fotiou, *The Spiritual Tradition of Cypriot Saints* – Σταύρος Σ. Φωτίου, *Η πνευματική παράδοση Κυπρίων Αγίων* (σ. 67-76).

Ο σ. αναλύει τα κύρια γνωρίσματα του αγίου, του ανθρώπου “που δέχεται να πλημμυρίσει την ύπαρξή του η διαρκώς δωρούμενη αγάπη του Θεού, γι' αυτό και ολόκληρη η ζωή του νοηματοδοτείται από την αγάπη” (σ. 69). Η ανάλυση διανθίζεται και υποστηρίζεται από χωρία ή περιστατικά του βίου των μεγάλων αγίων της Κύπρου, Τύχωνος, Θεοδότου Κηρυνείας, Σπυρίδωνος, Στεφανίου, Λεοντίου Νεαπόλεως, Θεοσέβου, Νεοφύτου και του Αρχιεπισκόπου Κύπρου Χρύσανθου.

5. Charis Mettis, *The Archdiocese of Thyateira and Great Britain* – Χάρης Μεττής, *Η Αρχιεπισκοπή Θυατείρων και Μεγάλης Βρετανίας* (σ. 79-89).

Ενδιαφέρουσα επισκόπηση της ιστορίας της Αρχιεπισκοπής Θυατείρων και Μεγάλης Βρετανίας, από την πρώτη χριστιανική παρουσία στη Βρετανία, όταν ο Απόστολος Αριστόβουλος, αδελφός του Βαρνάβα, κηρύττει τον χριστιανισμό στους ειδωλολάτρες Κέλτες, στη συνέχεια τον Θεόδωρο από την Ταρσό της Κιλικίας που αναδεικνύεται αρχιεπίσκοπος Καντερβούριας (7ος αι.), την ίδρυση

του πρώτου ελληνικού ναού στο Σόχο του Λονδίνου το 1677, την οργάνωση της Ομογένειας στο Λονδίνο, Manchester, Liverpool, Cardiff (αρχές του 19ου αι.) και την ίδρυση του ναού της Αγ. Σοφίας στο Bayswater του Λονδίνου (1878) και των Αγίων Πάντων αργότερα. Η Αρχιεπισκοπή Θυατείρων ιδρύθηκε αρχικά ως Μητρόπολη επί Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Μελετίου Μεταξάκη το 1922 και προβιβάστηκε σε Αρχιεπισκοπή το 1954. Το 95% της Ομογένειας στη Μ. Βρετανία προέρχεται από την Κύπρο και όπως και οι Έλληνες από τα άλλα μέρη αποτελούν δυναμικό παράγοντα στην εμπορική ζωή και τη ναυτιλία της Μ. Βρετανίας αλλά και στην οργάνωση, διοίκηση και προβολή της Ομογένειας. Ο σ. μας δίνει επιπλέον ενδιαφέροντα στοιχεία για την δομή και οργάνωση αλλά και τους σκοπούς της Αρχιεπισκοπής.

6. Makarios Tillyrides, *The Hellenic Presence in Great Britain – Μακάριος Τηλλυρίδης, Η ελληνική παρουσία στη Μεγάλη Βρετανία* (σ. 91-100).

Ιστορική διαδρομή της παρουσίας των Ελλήνων στη Βρετανία από τα μυκηναϊκά ακόμη χρόνια και τον Έλληνα θαλασσοπόρο Πυθέα (4ος αι. π.Χ.), την εξάπλωση του χριστιανισμού (1ος αι. μ.Χ.), τις σχέσεις της Βρετανίας με τη βυζαντινή αυτοκρατορία και την καταφυγή εκεί πολλών Ελλήνων μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης του 1453 αλλά και αργότερα τον 16ο και 17ο αι. Τέλη του 17ου αι. ιδρύεται στην Οξφόρδη το πρώτο Ελληνικό Κολλέγιο. Πολλοί Έλληνες σπούδασαν στα Πανεπιστήμια της Οξφόρδης και του Καίμπριτζ και επιστρέφοντας στις τουρκοκρατούμενες περιοχές αναδείχθηκαν σε καθηγητές και δασκάλους ακόμη και Πατριάρχες. Ο σ. αναφέρει ονομαστικούς λογίους, εκκλησιαστικά πρόσωπα, εμπόρους και επιχειρηματίες που συνεισέφεραν τα μέγιστα στην οργάνωση και πολιτιστική δραστηριότητα της ελληνικής Ομογένειας στη Βρετανία. Τομή για την προβολή των ελληνικών γραμμάτων και τεχνών αποτελεί η ίδρυση του Ελληνικού Κέντρου του Λονδίνου το 1993, όπου οργανώθηκε και η έκθεση των Εικόνων, στην οποία αναφέρεται ο ανά χείρας τόμος.

Το δεύτερο μέρος του τόμου αποτελεί ο Κατάλογος και Πίνακες των Εικόνων – *Catalogue and Plates of the Icons* (σ. 105-278). Ο κατάλογος γραμμένος στην αγγλική και ελληνική, περιλαμβάνει 67 λήμματα, όσες και οι εικόνες της έκθεσης (φορητές, βημόθυρα, επιστύλια εικονοστασίου), με ολοσέλιδες εκτός κειμένου έγχρωμες φωτογραφίες. Τα λήμματα υπογράφουν οι: Αρχιμανδρίτης Πορφύριος Μαχαιριώτης, Χριστόδουλος Χατζηχριστοδούλου, Σοφοκλής Σοφοκλέους, Στυλιανός Κ. Περγίκης, Γεώργιος Φιλοθέου και Ανδρέας Νικολαΐδης. Ακολουθούν: Γλωσσάριο στην αγγλική από τον Σ. Σοφοκλέους (σ. 277-

281), Χρονολογικός Πίνακας στην αγγλική και ελληνική (σ. 282-295) και Βιβλιογραφία από τη Φρύνη Χατζηχριστοφή (σ. 296-301).

Αναμφίβολα ο Κατάλογος αποτελεί ένα άριστο δείγμα συλλογικής εργασίας, όπου συνδυάζεται η επιστημονική γνώση με την πνευματικότητα, ενώ η άψογη εκτύπωση αναδεικνύει την υψηλή αισθητική και καλλιτεχνική αξία των εκθεμάτων. Αξίζουν θερμά συγχαρητήρια στους συντελεστές της Έκθεσης, τους συγγραφείς του τόμου και τους χορηγούς που δεν εφείσθησαν κόπου και χρημάτων, για να προβάλουν μία άγνωστη για τους πολλούς καλλιτεχνική δημιουργία της Κύπρου. Μέσα από την έκθεση των εικόνων της Κύπρου και τον Κατάλογο, που ανταποκρίνεται στις προδιαγραφές και τους υψηλούς επιστημονικούς και μουσειολογικούς σκοπούς της Έκθεσης, δίνεται η δυνατότητα τόσο στους επισκέπτες όσο και στους μελετητές του τόμου, Έλληνες και ξένους, να εμβαθύνουν και να κατανοήσουν την ιστορία και τη διαχρονική αξία της πνευματικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της Κύπρου, να πάρουν μία γεύση από την πνευματικότητα και αγωνιστικότητα των Αγίων της Κύπρου, που δίκαια αποκαλείται “νήσος των Αγίων”.

Αλκμήνη Σταυρίδου-Ζαφράκα
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης